

ΜΑΡΩ ΒΑΜΒΟΥΝΑΚΗ

Αγαπημένη συγγραφέας 900.000 αναγνωστών

Το βιβλίο της εγγονής μου

ΠΡΩΤΗ ΕΚΔΟΣΗ: 10.000 ΑΝΤΙΤΥΠΑ

ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ: **Το βιβλίο της εγγονής μου**
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Μάρω Βαμβουνάκη
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ – ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Άννα Μαράντη
ΣΥΝΘΕΣΗ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Βίκυ Αυδή
ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Ludwig Knaus, *Girl in a Field*, 1857,
λάδι σε καμβά, Κρατικό Μουσείο Ερμιτάζ, Αγία Πετρούπολη
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Βάσω Βύρρα

© Μάρω Βαμβουνάκη, 2017
© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2017

Πρώτη έκδοση: Νοέμβριος 2017, 10.000 αντίτυπα

Έντυπη έκδοση ISBN 978-618-01-2321-0
Ηλεκτρονική έκδοση ISBN 978-618-01-2322-7

Τυπώθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο αποκλειστικά και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρτιού.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής αδείας του εκδότη κατά οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, διανομή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση, παρουσίαση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.

Έδρα: Τατοίου 121, 144 52 Μεταμόρφωση
Βιβλιοπωλείο: Εμμ. Μπενάκη 13-15, 106 78 Αθήνα
Τηλ.: 2102804800 • fax: 2102819550 • e-mail: info@psychogios.gr
www.psychogios.gr • <http://blog.psychogios.gr>

PSYCHOGIOS PUBLICATIONS S.A.

Head Office: 121, Tatoiou Str., 144 52 Metamorfossi, Greece
Bookstore: 13-15, Emm. Benaki Str., 106 78 Athens, Greece
Tel.: 2102804800 • fax: 2102819550 • e-mail: info@psychogios.gr
www.psychogios.gr • <http://blog.psychogios.gr>

ΜΑΡΩ ΒΑΜΒΟΥΝΑΚΗ

Το βιβλίο
της εγγονής μου

ΑΛΛΑ ΕΡΓΑ ΤΗΣ ΙΔΙΑΣ

- Ο Αρχάγγελος του καφενείου*, διηγήματα, 1η έκδοση,
Εκδ. Πύρινος Κόσμος 1978, εξαντλήθηκε.
- Ο Κύκνος κι αυτός*, μυθιστόρημα, 1η έκδοση, Εκδ. Οδυσσέας
1979, 10η έκδοση, Εκδ. ΦΙΛΙΠΠΟΤΗ, 1996.
- Το χρονικό μιας μοιχείας*, μυθιστόρημα, 1η έκδοση,
Εκδ. Δόμος 1981, 23η έκδοση 1998.
- Αυτή η σκάλα δεν κατεβαίνει*, διηγήματα, 1η έκδοση,
Εκδ. Δόμος 1982, 11η έκδοση 1998.
- Ντούλια*, μυθιστόρημα, 1η έκδοση, Εκδ. Δόμος 1984, 11η έκδ. 1998.
- Χρόνια πολλά γλυκιά μου*, μυθιστόρημα, 1η έκδοση,
Εκδ. ΦΙΛΙΠΠΟΤΗ 1985, 12η έκδοση 1999.
- Ο αντίπαλος εραστής*, μυθιστόρημα, 1η έκδοση,
Εκδ. ΦΙΛΙΠΠΟΤΗ 1986, 22η έκδοση 2007.
- Η μοναξιά είναι από χρώμα*, μυθιστόρημα, 1η έκδοση,
Εκδ. ΦΙΛΙΠΠΟΤΗ 1987, 27η έκδοση 2007.
- Ιστορίες με καλό τέλος*, διηγήματα, 1η έκδοση,
Εκδ. ΦΙΛΙΠΠΟΤΗ 1988, 12η έκδοση 2000.
- Οι παλιές αγάπες πάνε στον Παράδεισο*, μυθιστόρημα,
1η έκδοση, Εκδ. ΦΙΛΙΠΠΟΤΗ 1990, 33η έκδοση 2009.
- Τα κλειστά μάτια*, αφήγημα, 1η έκδοση, Εκδ. ΦΙΛΙΠΠΟΤΗ 1990,
8η έκδοση 2001.
- Τανγκό μες στον καθρέφτη*, μυθιστόρημα, 1η έκδοση,
Εκδ. ΦΙΛΙΠΠΟΤΗ 1992, 15η έκδοση 2001.
- Το δωμάτιο που ταξιδεύει*, παιδικό, 1η έκδοση,
Εκδ. ΦΙΛΙΠΠΟΤΗ 1992, 2η έκδοση 1996.
- Λουλούδι της κανέλλας*, ταξιδιωτικό, 1η έκδοση,
Εκδ. ΦΙΛΙΠΠΟΤΗ 1993, 5η έκδοση 1998.
- Θεατρικά 1*, θέατρο, 1η έκδοση, Εκδ. ΦΙΛΙΠΠΟΤΗ 1994,
2η έκδοση 2007.
- Θεατρικά 2*, θέατρο, 1η έκδοση, Εκδ. ΦΙΛΙΠΠΟΤΗ 1994,
2η έκδοση 2007.
- Με βελούδινα βήματα ο χρόνος*, μυθιστόρημα, 1η έκδοση,
Εκδ. ΦΙΛΙΠΠΟΤΗ 1995, 6η έκδοση 1999.

- Τα ραντεβού με τη Σιμόνη*, μυθιστόρημα, 1η έκδοση,
Εκδ. ΦΙΛΙΠΠΟΤΗ 1996, 10η έκδοση 2003.
- Ο πιανίστας και ο θάνατος*, μυθιστόρημα, 1η έκδοση (με το
ψευδώνυμο Βίργκω Βολάνη), Εκδ. Δόμος 1993,
8η έκδοση 2000.
- Η κραταιά αγάπη*, μυθιστόρημα, 1η έκδοση,
Εκδ. ΦΙΛΙΠΠΟΤΗ 1998, 11η έκδοση 2004.
- Τηλεφωνήματα και ενοχές*, μυθιστόρημα, 1η έκδοση,
Εκδ. ΦΙΛΙΠΠΟΤΗ 1999, 6η έκδοση 1999.
- Το τραγούδι της μάσκας*, μυθιστόρημα, 1η έκδοση,
Εκδ. ΦΙΛΙΠΠΟΤΗ 2000, 6η έκδοση 2006.
- Ο Ντάνκαν γυρεύει τον Θεό*, μυθιστόρημα, 1η έκδοση,
Εκδ. ΦΙΛΙΠΠΟΤΗ 2001, 3η έκδοση 2001.
- ΕΡΩΤΑΣ: Το γελοίο και το δέος*, μυθιστόρημα, 1η έκδοση,
Εκδ. ΦΙΛΙΠΠΟΤΗ 2002, 5η έκδοση 2004.
- Όταν ο Θεός πεθαίνει* (μια συζήτηση με τον Αλέξανδρο Κατσιάρα),
1η έκδοση, Εκδ. Δόμος 2003, 4η έκδοση, Εκδ. Αρμός 2008.
- Όχι άλλη αναβολή*, Μιχάλη, βιογραφικό αφήγημα, 1η έκδοση,
Εκδ. ΦΙΛΙΠΠΟΤΗ 2004, 2η έκδοση 2004.
- Τα πράγματα που ζουν απ' τον χαμό*, 1η έκδοση,
Εκδ. ΦΙΛΙΠΠΟΤΗ 2005, 3η έκδοση 2006.
- Αντήχησα απ' το παρελθόν*, μελέτημα, Εκδ. ΦΙΛΙΠΠΟΤΗ 2007.
- Όλοι φοβούνται τον έρωτα*, Εκδ. Αρμός 2012, 9η έκδοση 2013.

Από τις Εκδόσεις ΨΥΧΟΓΙΟΣ κυκλοφορούν:

- Ο παλιάτσος και η Άνιμα*, ψυχολογία, 1η έκδοση,
Εκδ. ΨΥΧΟΓΙΟΣ 2006, 72η χιλιάδα 2017.
- Το φάντασμα της αξόδευτης αγάπης*, ψυχολογία, 1η έκδοση,
Εκδ. ΨΥΧΟΓΙΟΣ 2008, 88η χιλιάδα 2017.
- Χορός μεταμφιεσμένων*, ψυχολογία, 1η έκδοση,
Εκδ. ΨΥΧΟΓΙΟΣ 2009, 30ή χιλιάδα 2009.
- Μια μεγάλη καρδιά γεμίζει με ελάχιστα*, ψυχολογία, 1η έκδοση,
Εκδ. ΨΥΧΟΓΙΟΣ 2010, 38η χιλιάδα 2017.
- Το χρονικό μιας μοιχείας*, τόμος με τρεις νουβέλες, 2η έκδοση,
Εκδ. ΨΥΧΟΓΙΟΣ 2010, 18η χιλιάδα 2017.

- Αυτή η σκάλα δεν κατεβαίνει*, διηγήματα, 2η έκδοση,
Εκδ. ΨΥΧΟΓΙΟΣ 2009, 8η χιλιάδα 2015.
- Ο ερωτευμένος Πολωνός*, 1η έκδοση, Εκδ. ΨΥΧΟΓΙΟΣ 2011,
30ή χιλιάδα.
- Κυριακή απόγευμα στη Βιέννη*, ψυχολογία, 1η έκδοση,
Εκδ. ΨΥΧΟΓΙΟΣ 2012, 21η χιλιάδα 2017.
- Το δωμάτιο που ταξιδεύει*, παιδική λογοτεχνία, 2η έκδοση,
Εκδ. ΨΥΧΟΓΙΟΣ 2013, 4η χιλιάδα 2016.
- Γενέθλια ξανά*, μυθιστόρημα, 1η έκδοση, Εκδ. ΨΥΧΟΓΙΟΣ 2013,
13η χιλιάδα 2014.
- Σιωπές για να ακούγεται*, ψυχολογία 1η έκδοση, Εκδ. ΨΥΧΟΓΙΟΣ
2014, 23η χιλιάδα 2016.
- Η δικηγόρος*, μυθιστόρημα, 1η έκδοση, Εκδ. ΨΥΧΟΓΙΟΣ 2015,
15η χιλιάδα 2017.
- Η μπαλάντα της ζήλιας*, μυθιστόρημα, 1η έκδοση, Εκδ.
ΨΥΧΟΓΙΟΣ 2016, 12η χιλιάδα.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ούτε το φανταζόμουν, ούτε ήθελα ποτέ μου να γράψω αυτοβιογραφικό βιβλίο. Τα αυτοβιογραφικά βιβλία σαν να έχουν κάτι ρευστό, άκομψο· δύσκολα συλλαμβάνεται εξάλλου ακόμη και η δική σου αλήθεια. Μια βλέπεις έτσι εκείνα που έγιναν, μια αλλιώς. Δύσκολα αποφεύγεις τις ματαιοδοξίες σου ή την αυτοδικαίωσή σου. Άλλο να εισχωρούν στις ιστορίες μου στοιχεία ζωής μου –σχεδόν πάντα παραλλαγμένα– κι άλλο να μιλώ ευθέως για μια υπόθεσή μου ακριβώς όπως την έζησα.

Όμως είναι ψεύτης όποιος πει «ποτέ» ή «πάντα» για τον εαυτό του, το πλάσμα δηλαδή που γνωρίζει λιγότερο. Έρχονται μετά γεγονότα που σε μεταμορφώνουν, σου αλλάζουν γνώμες και αποφάσεις. Σ' εμένα ήρθε η εγγονή μου και όσα την ακολούθησαν.

Τον περασμένο Αύγουστο που γεννήθηκε, κι έτσι όπως για καιρό κυκλοφορούσα παντού ζαλισμένη και κάπως, σαν σε έκσταση, βρέθηκα να κάθομαι μπροστά στον υπολογιστή σπρωγμένη ακούσια από κάτι σαν τυφλή ανάγκη. Ανάγκη εξομολόγησης; Ανάγκη να κρατήσω σημειώσεις που να μην

ξεχαστούν; Τραγουδιού που σε πιέζει να το πεις, αφού εντός μας υπάρχουν μουσικές που αποφασίζουν αυτές για εμάς; Γέμιζα και γέμιζα σελίδες για το άγνωστο που μου έλαχε. Είπα μέσα στον νου μου πως προορίζονται μονάχα για μένα, σαν μυστικό ημερολόγιο που με τρώει να κρατώ μια τέτοια, μια τέτοια εποχή! Απρόσμενα δυνατή για την ψυχή μου εποχή, το σώμα μου, τα όλα μου.

Όμως το κείμενο μεγάλωνε, πύκνωνε, γεννούσε άλλα κι άλλα, έσερνε από το παρελθόν λησμονημένα αλησμόνητα, έπαιρνε υπόσταση δική του, δικό του θέλημα, επέμενε να μου φύγει, να πάει σε φίλους, γνωστούς και αγνώστους, έτσι όπως απαιτεί να ανακοινωθεί κάτι παράξενο. «Τάση προς ανακοίνωση», που μαθαίναμε στο σχολείο. Σου πέφτει αφόρητα πολύ, νιώθεις να το χρωστάς σε όσους έπαθαν παρόμοια, να το χρωστάς στον θαυματοποιό που σου το χάρισε. Τέλος πάντων, δεν ξέρω ακριβώς τι...

Μονάχα όσοι φτιάχνουν βιβλία γνωρίζουν τι ανελέητη ανεξαρτησία, από εσένα τον ίδιο, μπορεί να βγάλει ένα κείμενο, πόσο καταπιεστικό και πεισματάρικο, πόσο ξεροκέφαλο μπορεί να γίνει.

Υπήρχαν όμως και οι γονείς!

Ο Γιώργης και η Αλέσια που είναι πιο σοβαροί, πιο προσεχτικοί, πιο υπεύθυνοι, πιο χαμηλότονοι από εμένα. Ήμουν περίπου βέβαιη ότι θα αρνηθούν να πω την τόσο μικρή ακόμη ιστορία της κόρης τους, της πολύτιμης μοναχοκόρης τους, και να κυκλοφορήσει έξω πέρα στον κόσμο.

Μια ώρα που ήμασταν όλοι μαζί και πολύ χαρούμενοι για

κάτι –όταν είσαι χαρούμενος, γίνεσαι πιο θαρραλέος– τους το ξεφούρνισα. Το τι γράφω, το τι σκέφτομαι ίσως να κάνω αυτά που γράφω.

«Θα γράφεις και για μας;» ρώτησε ο γιος μου.

«Είναι δυνατόν να σας αποφύγω;... Είστε ένα με την υπόθεση!» έκανα μαζεμένα.

Έμειναν αμήχανοι, ανήσυχοι, δεν ενθουσιάστηκαν με την ιδέα, απ' την άλλη δεν ήθελαν να με στενοχωρήσουν έτσι υπερβολικά ενθουσιασμένα που έδειχνα. Από μόνη μου τους ορκίστηκα με πάθος να τους το δώσω να το δουν πριν το παραδώσω για έκδοση. Να αφαιρέσω ό,τι δε θέλουν να ειπωθεί, στην ανάγκη δε θα το εκδώσω καν! Τους ησύχασε μάλλον η υπόσχεσή μου.

Λίγους μήνες μετά, πάλι ώρα κεφάλτη, πρέπει να ήταν τον Απρίλιο που πέρασε, η Αλέσια είπε και για τους δυο τους πως δε χρειάζεται να διαβάσουν από πριν το βιβλίο. Κατόπιν, όταν κυκλοφορήσει. Μου έχουν εμπιστοσύνη, είπε. Τους ξέρω καλά και ξέρω πως δεν τους ήταν καθόλου εύκολο να καταλήξουν εκεί. Αγαπιόμαστε όμως και η αγάπη δε φοβάται να ρισκάρει.

Η πνοή των πραγμάτων

Εκείνο το χάραμα του βροχερού Νοεμβρίου του 2015, πρέπει ακόμη να ήταν έξω σκοτάδι, κι ενώ κοιμόμουν βαθιά, εμφανίστηκε στον ύπνο μου ο μπαμπάς μου. Έχει φύγει από το 2006, κατά τη ληξιαρχική πράξη θανάτου του, χωρίς να φύγει στην πραγματικότητα απ' τη ζωή μας ποτέ. Αντιθέτως! Υπήρξε συνεπής σε εκείνο που μου έλεγε την τελευταία χρονιά της ζωής του εδώ, άμα υπέφερε από την άγνωστη για αυτόν τον γενναίο και δραστήριο άντρα ανημποριά: «Άσε με να πεθάνω, παιδί μου, κι εγώ θα σε προστατεύω από εκεί πάνω πιο πολύ...»

Τον είδα λοιπόν, την αυγή του βροχερού φετινού Νοέμβρη, λουσμένο δυνατά μέσα σε καλοκαιρινό φως, σε φως ήλιου χρυσό, πιο χρυσό από το φως που ξέρουμε τα καλοκαίρια, ασυνήθιστα λαμπερό, να ανεβαίνει αργά τη σκάλα του σπιτιού όπου τώρα μένω, του σπιτιού που πριν και επί περίπου δυο χρόνια έμενε ο γιος μου, και ανέβαινε όπως ήλιος που ανατέλλει σιγά. Μόλις, λέει, είχα ανοίξει την εξώπορτα του διαμερίσματος, για κάποιο λόγο που δεν καλοθυμάμαι, και βλέπω ξάφνου τον πατέρα μου δυνατό, γερό,

υγιέστατο και ωραίο να ανεβαίνει αργά την άσπρη σκάλα, πιο άσπρη και πιο μαρμάρινη στο όνειρο από όσο πράγματι είναι, ντυμένο με τα καλοκαιρινά του· τη χακί βερμούδα και ένα άσπρο μακό μπλουζάκι από πάνω. Πίσω του έπεφτε φως υπερβολικό όπως είπα, καλοκαιρινό, θερμό, αυγουσιτιάτικο, εκτυφλωτικό, που αύξανε και πλημμύριζε όσο ανέβαινε και πλησίαζε τη σκηνή του ολοζώντανου τούτου ονείρου.

Τα όνειρα κατά κανόνα καθόλου προφητικά δεν είναι. Και κατά την πίστη μας και κατά την επιστήμη της ψυχανάλυσης δεν πρέπει να σπεύδουμε να τα θεωρούμε προφητικά. Η αγωνία μας για το μέλλον, το αύριο, το σε λίγο, το μέχρι αύριο ή και μέχρι απόψε το βράδυ, λογική όσο και μυστήρια στην έντασή της αγωνία του ανασφαλούς στους αιώνες των αιώνων ανθρώπου, επιμένει να τα μεταφράζει από τους ονειροκρίτες και από κάθε ερασιτέχνη πολύξερο ως σημαδιακά. Όμως η αγωνία τού τι μας μέλλεται ξεπερνάει μόρφωση και φρόνηση. Άλλο το λογικό, άλλο το ψυχολογικό στα ανθρώπινα πράγματα. Και οι πλέον ορθολογιστές, χωρίς να το ομολογούν, επηρεάζονται από κάποια δυνατά όνειρά τους.

Κατά τον Φρόιντ κάθε όνειρο είναι πάντα καμωμένο από έναν φόβο μας ή έναν πόθο μας, που έχουν επιτακτική την ανάγκη να εκδηλωθούν, να ικανοποιηθούν ή να εκτονωθούν, έμμεσα και παραμορφωμένα έστω. Έμμεσα και παραμορφωμένα συνήθως, ώστε να γίνουν ανεκτά από τη συ-

νείδησή μας, ανεκτά από το υπερεγώ μας και τα συμβατικά πρέπει που μας δυναστεύουν από παιδιά.

Για τούτο, και κατά τις διάσημες ψυχαναλύσεις του στο ντιβάνι της Βιέννης, στο ιστορικό του διαμέρισμα της οδού Μπεργκάσε 19, ο Φρόιντ τα όνειρα τα χρησιμοποίησε συστηματικότερα αλλά όχι για να προφητεύει. Τα ρωτούσε σχολαστικά και τα κατέγραφε με κάθε δυνατή λεπτομέρεια αλλά με άλλες προθέσεις. Για να φτάσει μέσω αυτών σε απόκρυφα πάθη ή τρόμους του αναλυόμενου, να τον κατανοήσει στις απωθήσεις του, να τα δει αυτά ο πάσχων και να τα παραδεχθεί, να τα αντέξει, ώστε να ψηλαφήσει και ο θεραπευτής τις αιτίες των νευρώσεών του. Τα χαρακτήρισε μάλιστα «η βασιλική οδός προς το ασυνείδητο».

Ωστόσο, υπάρχουν και κάποια όνειρα που είναι αλλιώς!... Θεε δε θεε, όσο κι αν είσαι «επιστημονικός» και «λογικότερος», το αισθάνεσαι ότι είναι διαφορετικής τάξης παραστάσεις. Ναι, το πιστεύω, το πιστεύει και ο φροϊδικός Καρλ Γιουνγκ άλλωστε, ο οποίος στην ουσία συνέχισε την ψυχανάλυση διαδεχόμενος τον δάσκαλό του. Ισχυριζόταν και έγραψε: *Υπάρχουν κάποτε όνειρα που έχουν να κάνουν με το μέλλον!*

Πρόκειται για εξαιρέσεις σίγουρα και χρειάζεται σύνεση και φειδώ στο να τα παραδεχόμαστε έτσι. Όμως είναι περίπου απτό ότι κάποια όνειρα είναι ιδιαίτερα. Δεν έρχονται από μέσα σου, αλλά σαν κάπου απ' έξω, ενίοτε από πολύ μακριά, από μια άλλη χώρα, από άλλο χώρο, από ιστορίες άλλων, από μια άλλη διάσταση, άλλο χρόνο ή άχρονο. Δεν υπάρχει τρόπος να δώσεις κριτήρια που θα ξεχωρίσουν ότι

συμβαίνει κάτι τέτοιο. Ή το αισθάνεσαι ή όχι. «Το χτυπάς και ηχεί αληθινό ή όχι», όπως έλεγε για τα αληθινά ποιήματα όταν ρωτήθηκε ο Γιώργος Σεφέρης.

Θα δείξει καθ' οδόν εξάλλου... Καταντάει όμως τόσο απτό ως ζωτική εμπειρία, ώστε αναστατώνει και τους πιο δύσπιστους περί τα μεταφυσικά και τα υπερφυσικά. Ένα τέτοιο ονειρικό συμβάν ήταν για μένα εκείνη η εμφάνιση του μπαμπά μου. Την επομένη το διηγήθηκα στο τηλέφωνο στην Αλέσια, το έγραψα μήνυμα στην αδελφή μου: *Είδα απόψε τον μπαμπά... Κάτι καλό θα γίνει.*

Τα όνειρα με τους γονείς μου που έφυγαν, τόσο σιμά ο ένας με τον άλλο, κάποτε προσπαθούν κάτι να μου πουν, να μου υποδείξουν. Δεν το ωραιοποιώ, δεν υπερβάλλω, ούτε πάντα παραμυθιάζομαι. Ειδικά για ένα τέτοιο αίνιγμα, όπως είναι η μετά θάνατον κατάσταση των γονιών μου, μου είναι τόσο αναγκαία η αλήθεια ώστε δεν επιτρέπω στον νου μου ούτε στο ελάχιστο να φαντασιωθεί. Εξάλλου, πάντα εκ των υστέρων αποδεικνύεται εκείνο που μου προμήνυσαν. Σύντομα εκείνα που οι γονείς μου «έδειξαν» στον ύπνο μου οδηγούν εντέλει σε κάτι που όντως συμβαίνει ή ακολουθεί, και είναι πια εξόφθαλμο. Το ξαναλέω, δεν είναι ότι τα πλάθω έτσι μόνη μου εγώ με συμβουλάτορα την τεράστια και τυραννική μου ανάγκη να μην απομακρυνθούν απ' τη ζωή μας. Την τεράστια ανάγκη μου, τη μόνιμη, προκειμένου να αντέξω το φευγιό τους, προκειμένου να διατηρώ συχνή και ζωντανή –και τώρα που είναι νεκροί σωματικά– τη σχέση μου μαζί τους. Είμαι βέβαιη.

Στάθηκε ανυπόφορο να τους αποχωριστώ με αφορμή

κάτι τόσο λίγο όσο είναι ένας σαρκικός θάνατος, κι αυτή η πίστη μου στην ατελείωτη, την ατέρμονη σχέση μας με σεβάστηκε, με συμπόνεσε. Ανταποκρίθηκε. Εκείνες τις μέρες, ίσως κι εκείνη την ίδια νύχτα του Νοέμβρη με τη βροχή, τη νύχτα με το ολόχρυσο όνειρο της αυγής της, μέσα στη μήτρα της Αλέσιας ξεκίνησε να υπάρχει η εγγονή μου, η μοναδική μου εγγονή.

«Να ζει κανείς ή να μη ζει;»...

Το θαυμάζουμε στοχαστικοί, άμα ακούμε στο θέατρο ή στο σινεμά τον μελαγχολικό πρίγκιπα της Δανιμαρκίας, τον ιδαλγό, πάντοτε μαυροφορεμένο Άμλετ. Είναι άλλωστε η βαθύτερη οντολογική ερώτηση του ανθρώπινου νου, το πιο καίριο διαζευκτικό μας. Ξεπετάγεται μέσα μας κάθε τόσο στα όρια μιας απόγνωσης, όταν η ζωή πέφτει πάνω μας απάνθρωπα σκληρή, ακατανόητα δύσκολη. Όταν γίνεται ανυπόφορα ασήκωτη και, κατά τη γνώμη μας, άδικη. Κατά τη γνώμη μας...

Θυμάμαι καλά το πότε το πρωτοσκέφτηκα, βιωματικά εννοώ το πρωτοσκέφτηκα, με πόνο, στον μυ της καρδιάς και στο πετσί μου. Πώς γίνεται να μην το θυμάμαι! Είχα πριν από λίγες μέρες γεννήσει με δυσκολία τον Γιώργη, κατασπαραγμένη από έναν βάρβαρο τοκετό, τον τράβηξαν έξω από το σώμα μου με κουτάλια. Ανήμπορη να κινηθώ για αρκετές μέρες, έσκυβα και όλο αγωνία τον παρατηρούσα στην κούνια του να βασανίζεται νωρίς από τους κολικούς. Να σφίγγεται, να συσπάται το μουτράκι του, να κοκκινίζει σαν

ρόδο με αίμα, να φωνάζει για βοήθεια που δεν κατάφερα ούτε γνώριζα να προσφέρω, όσα έκανα δεν έπιαναν, να θρηνεί όλη νύχτα, και μου φάνηκε πως έσερνε πάνω του όλη τη δοκιμασία του ανθρώπου από τόσο νωρίς, τόσο πρώιμα, τόσο μα τόσο άδικα νωρίς.

Κάθε εξήγηση για τους Πρωτόπλαστους και το προπατορικό αμάρτημα θα με έκανε θηρίο. Μια μάνα-τίγρη θα με έκανε για το λογικά άδικο, για το σπλαχνικά ανεπίτρεπτο. Τα πονεμένα σπλάχνα μου αντιδρούσαν με βία. Αν ήταν δυνατό να τολμήσει να μου εξηγήσει ένας παπάς ότι το μωρό μου πληρώνει απόψε στην κούνια δίπλα μου για την πτώση του Αδάμ και της Εύας! Θα χυνόμουν πάνω του και θα ούρλιαζα πως ή παρανοϊκός είναι ή από φύση σαδιστής.

Φοβόμουν πως έφερα στη ζωή, θέλει δε θέλει, ένα ανθρώπακι αθώο για να βασανιστεί, πως γέννησα μια παραπάνω οδύνη. Μου ήρθε λοιπόν τότε στη σκέψη και με συντάραξε η αμφιβολία του Άμλετ κι αναρωτήθηκα αν αξίζει, αν είναι για το καλό του που το συνέλαβα, που το έθρεψα στην κοιλιά μου, που το βοήθησα να ζει. Μετά τα δικά μου μαρτύρια με τις κουτάλες στην αίθουσα τοκετών, το μωρό που γέννησα έδειχνε να υποφέρει περισσότερο από εμένα. Η ζωή είναι ωραία, σου λένε όλα τα δώρα και τα στολίδια, οι ευχετήριες κάρτες, οι γαλάζιοι φιόγκοι, τα χαρούμενα τηλεφωνήματα, οι γελαστές φωτογραφίες, τα λουλούδια στο σκηνικό μιας γέννησης στολίζουν ένα πανηγύρι που ξεγελά την οδύνη.

Ευτυχώς οι πρώτες πληγιασμένες μέρες μας άρχισαν να βηματίζουν και να προχωρούν, και η ζωή να επιστρέφει όλο

και πιο αποζημιωτική. Οι πρώτες μέρες... Πώς να μη σε κυριεύει επιλόχεια κατάθλιψη μετά την εμπειρία τους; Δε θα ήσουν στα καλά σου αν δε σε κυριέυε.

Οι ενοχές για τον γιο μου μόλις είχαν ξεκινήσει. Ποτέ δε σε αφήνουν πια οι ενοχές για το παιδί σου, ποτέ! Ίσως και να ριζώνουν από τούτο το πρώτο στοιχειώδες ερώτημα είτε έχεις διαβάσει Σαίξπηρ, είτε όχι. Είτε γνωρίζει λογοτεχνία και γράμματα είτε όχι μια μάνα, σε όλα τα μήκη και τα πλάτη της γης, θα το αναρωτηθεί κάπως ετούτο. Αξίζει η ζωή που του δίνω, που του γαλουχώ; Μετά το βρέφος, σαν πλακούντας βγαίνει απ' το κορμί σου κάποια ισόβια ενοχή. Σε όλες τις ηλικίες, τις δικές σου άλλες ηλικίες και τις δικές του άλλες ηλικίες, θα σε κυνηγά. Με την ελάχιστη αφορμή, με την πιο κουτή, την πιο άσχετη, πάντα θα τρομάζεις πως κάτι δεν του έκανες καλά, δεν του έδωσες όσα οφείλεις. Εσύ ονειρευόσουν από μικρή, όταν παίζατε με τις φίλες σου τις κουμπάρες, να φέρεις μια μέρα στη ζωή ένα πλασματάκι γελαστό και τρισευτυχισμένο, όπως τα μωρά των διαφημίσεων, ενώ τώρα η σκηνή είναι αντίθετη. Κατασχισμένη, με ράμματα, καταμπαλωμένη, με βαριά και πονεμένα από το ζεστό γάλα τα στήθη, μπροστά στο μωρό σου που πονά και θρηνεί και κουλουριάζεται, νιώθεις ίσως τη σκληρότερη θλίψη σου. Και ανησυχείς. Θα καταντάει πειρασμική η εμμονή των τύψεων προς το παιδί σου. Πειρασμική και η τόση ισόβια αγωνία σου. Μου το είπε σήμερα και ο καλός ιερέας, στον οποίο σπανίως πηγαίνω και εξομολογούμαι, και αισθάνομαι πως ναι, έχει δίκιο. Δεν είναι του κόσμου τούτου και της κοινής λογικής, της φυσιολογικής ανησυχίας, τέτοιοι φόβοι.

Απέφυγα να συζητώ γενικά για το συμβάν με τους κολλικούς και για το ερώτημα του Άμλετ. Μιλάω εύκολα για όσα με στενοχωρούν ή με θυμώνουν, αλλά, εφόσον με πονούν πολύ, τα λέω μέχρι έναν βαθμό. Για τα παραπέρα από τούτον τον βαθμό βουβαίνομαι, δεν έχω λόγια. Αποφεύγω τα λόγια που θα τα κάνουν πιο υπαρκτά, πιο σαφή, αποφεύγω την έκφραση που τα επιβεβαιώνει και ίσως προκαλεί τη μοίρα να στραφεί και να τα προσέξει με μάτι κακό. Άρνηση και δέος και πρόληψη, δεν ξέρω τι, δε θέλω ούτε να ακούσω τα χείλη μου να το λένε. Μπορεί η έκφραση να καθαρίζει την καρδιά, όμως είναι και κάποιες σιωπές που υποβαθμίζουν, που υποβιβάζουν ένα δυσάρεστο.

Χρειάστηκε να περάσουν σχεδόν σαράντα χρόνια και να μου στείλει στο κινητό ο Γιώργης τη μέρα των γενεθλίων του μήνυμα, το πιο καθησυχαστικό μήνυμα που έχω πάρει. Ήταν μεσάνυχτα, την ώρα που έμπαινε η μέρα των γενεθλίων του, 18 Ιανουαρίου: *Σ' ευχαριστώ, Μα, που με έφερες στη ζωή!* Η Μα είμαι πάντα εγώ, έτσι με λέει, από το μαμά και από το Μάρω. Το Ουφ! Είμαι πάλι εγώ, ένα αμέτρητο Ουφ, από την ανακούφιση και το ούφο, σαράντα χρόνια αμφιβολίας λήγουνε. Κατά κάποιο τρόπο δηλαδή λήγουνε...

Οι πιο μεγάλες απαντήσεις για τα σπουδαία, τα τυραννικά, τα στοιχειώδη υπαρξιακά ερωτήματα αργούν. Οι πιο δυνατές λύσεις αναβάλλονται για κάποιο λόγο. Μάλλον γιατί μας προϋποθέτουν ωριμότερους, ικανούς να τα εννοήσουμε αν αποκαλυφθούν. Αργούν για να εκπαιδευτούμε καλύτερα πάνω στο ερώτημα, για να δουλέψουμε το πρόβλημα πρώτα μονάχοι μας, μόνοι, μονότατοι. Πώς να ωρι-

μάσεις χωρίς πόνο, χωρίς στέρηση και χωρίς άσκηση; Πώς χωρίς δοκιμασία;

Όμως η εγγονή μου η Μαρία, η Μάσα στα ρωσικά, μιας άλλης μεγάλης πατρίδας όπου ανήκει το μισό αίμα της, η Μάρω, το Μαράκι, η Μάρουσκα και η Μάσενκα, όπως περισσότερο τη φωνάζουμε όσο γλυκά γλυκά μεγαλώνει, δεν υποφέρει μέχρι στιγμής από σοβαρούς κολικούς ή δεν υποφέρει πολύ μπροστά μου, τα απογεύματα που είμαι εκεί. Ίσως οι γονείς της που την ξενυχτούν να σκέφτονται κι εκείνοι τώρα τα ίδια. Να τους επισκέπτεται κάπως ο γκρινιάρης, ο γρουσουζής Άμλετ και να τους χαλάει τη χαρά. Είναι ιδανικές οι πρώτες σαστισμένες νύχτες του μωρού σου να σε κάνουν να συγγενέψεις με τον Σαίξπηρ, να γίνεις μελαγχολικός πρίγκιπας και Δανός. Να φιλοσοφείς πρόχειρα για τα νοήματα της ύπαρξης όπως αντικρίζεις αυτό εδώ το δακρυσμένο, το φοβισμένο, πονεμένο θαύμα. Που πονάει και απορεί, απορείς, τι κακό έκανε;

Και στ' αλήθεια, το βλέπω τώρα εκείνο που άκουγα, και σήμερα μου συμβαίνει, ναι, είναι πιο εύκολο να είσαι γιαγιά! Πολύ πιο εύκολο και δόξα τω Θεώ! Χαρούμενα κι ευτυχισμένα είσαι γιαγιά. Λίγο πιο ξέγνοιαστα, αρκετά πιο ξέγνοιαστα, λίγο πιο πέρα, αρκετά πιο πέρα από τα δύσκολα της νύχτας, της αυπνίας, από τα σωματικά βασανάκια του, τις αγωνίες να φάει, να ρευτεί, να μην κάνει εμετό το γάλα, να μην πέσει, να μη διπλώσει το ποδαράκι του, να μην κάνει πυρετό. Σαν γιαγιά ζω τώρα τη χαρά της ζωής μου. Η μάνα είναι καημός. Σαν γιαγιά, ναι, είμαι ευτυχισμένη, σαν μάνα πάντα καημός...

Ξημερώνουν μέρες που τα πάντα σε εκνευρίζουν, από λίγο σαν γκρίνια, μέχρι να σε κάνουν άρρωστη, πτώμα, κι όλα να σου φαίνονται άχαρα, στριμμένα και εχθρικά, μόνο και μόνο γιατί κάτι χαζά, κάτι ελάχιστα σου πήγαν ανάποδα. Όμως πήγαν συνεχόμενα ανάποδα, το ένα ακολούθησε παράξενα το άλλο, για να πάρει μπρος ο δύσθυμος, νευρικός μηχανισμός σου. Χύθηκε δυο φορές κάτω ο καφές, έπεσε το σήμα στο κινητό σου, κολλάει ο υπολογιστής, δεν απαντούν στο τηλέφωνο σε μια υπηρεσία, σε ξύπνησαν χτυπώντας κατά λάθος το κουδούνι σου. Αυτά που πιο πολύ με γονατίζουν είναι οι δικές μου βλακείες και αφηρημάδες, οι δικές μου ζημιές, ιδίως άμα τις καταφέρνω συνεχόμενα. Και ξημερώνουν βέβαια μέρες που όλοι τις καταφέρνουμε συνεχόμενα. Φαντάζομαι με τα χρόνια τι θα γίνει με τη γεροντική άνοια!

Άλλες πάλι μέρες, η ψυχή σου ξυπνάει σαν ξαναχτισμένη απ' την αρχή και ολόφρεσκη, κάστρο απόρθητο. Ο κόσμος να χαλάσει, να γίνει σεισμός, εσύ δε μετακινείσαι από το κέφι ούτε σπιθαμή. Καλά, το σεισμός το παίρνω πίσω γιατί τους τρέμω και με πεθαίνουν, δεν παίζουν σ' αυτό που προσπαθώ να πω. Όμως, πέφτει έξω κατακλυσμός, σου παρασύρουν τα νερά το παρκαρισμένο αμάξι, σου τηλεφωνούν για ένα χρέος στην εφορία που ξέχασες, που μάζεψε προσαυξήσεις, μαθαίνεις πως ένας συγγενής είπε το και το εναντίον σου. Τίποτα!... Για όλα έχεις μια γρήγορη απάντηση και λύση, ένα χρυσό δόλωμα που αλιεύει μονάχα τα θετικά, στο τέλος καταλήγεις πως έτσι έπρεπε να γίνει, λες πως κάθε εμπόδιο για καλό, πολύ καλό, και το εννοείς.

Ειλικρινά δεν ξέρω από πού προέρχεται αυτή η ανάστροφη, η δυσανάλογη με τα συμβάντα προδιάθεση. Πού άραγε να ριζώνει η όρεξη μιας ημέρας όταν ξεκινάει αποφασισμένη να μην επηρεαστεί. Να παραμείνει γκρινιάρικη και φοβική, ή να παραμείνει ενθουσιώδης και αισιόδοξη ό,τι γεγονός κι αν ακολουθήσει.

Όχι, θέλω να πω, όσο απίθανο κι αν ακούγεται, δεν είμαστε εντελώς εξαρτημένοι από τα εξωτερικά γεγονότα. Παλιά το πίστευα, όμως όσο μεγαλώνω και παρατηρώ τον εαυτό μου σε σχέση με τη γύρω πραγματικότητα, το ξεχωρίζω πού και πού πως οι συνθήκες της ζωής δεν είναι και τόσο συνδεδεμένες με τον χαρακτήρα μας ούτε με τις διαθέσεις μας. Από κάπου αλλού, πολύ πιο μέσα, πολύ πιο πηγάζουμε. Όχι, τα γεγονότα δεν είναι απόλυτα καταλυτικά στα δικά μας συναισθήματα, τουλάχιστον όσο θέλουμε να νομίζουμε, προκειμένου να αγνοούμε το δυσεξηγητο σύμπαν εντός μας. Όμως πάντα αναζητούμε τι και ποιος απ' έξω, ένα γύρο, μας φταίει για τα δυσάρεστα, τα αρνητικά. Αφού για τα θετικά και τα άξια βέβαια αιτία είμαστε μόνο εμείς.

Οι εξωτερικοί φταίχτες, όμως, στα άσχημα νομίζουμε πως είναι του χεριού μας, μπορούμε να τους τα φορτώνουμε, να τους δικάζουμε, να απαλασσόμαστε από ευθύνες και οφειλές. Έτσι νομίζουμε, έτσι ανακουφιζόμαστε προσωρινά, διότι σ' αυτήν ακριβώς τη μετάθεση ευθυνών φωλιάζει ο λόγος που δε συνεργόμαστε εντέλει από τις νευρώσεις μας. Κάτι πολύ πιο βαθύ, κάτι εσωστρεφές και εσωτερικό, υπόγειο, πολύ πιο προσωπικό, αποφασίζει για την ημερήσια διάταξη των

συναισθημάτων μας. Κι έχει να κάνει με την προσωπική ψυχή μας, τη δομή και την ιστορία της. Την ελευθερία της περισσότερο, τις επιλογές της, την απόφαση τι να κάνουμε τα καλά, τι να κάνουμε τα κακά της, την ελευθερία της σίγουρα, κι ας ακούγεται υπερβολικό.

Άσχετο, αλλά οπωσδήποτε εμένα με επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό ο ύπνος μου. Έτσι και έρθει να με βρει στο μαξιλάρι μου, με παίρνει μαζί του σε μια άλλη, σοβαρή, σουρεαλιστική ζωή, όπου μου συμβαίνουν πολλά και διάφορα μέσα από όνειρα και εφιάλτες.

Μια κακιά, άυπνη ή μισοάυπνη νύχτα μπορεί να με αρρωστήσει άσχημα για όλη την επομένη. Να με κάνει να σέρνομαι, να κουράζομαι αλλά και να δυστυχώ, να μεμψιμοιρώ, να παίρνω αποφάσεις απίστευτες, πάντα λαθεμένες, πάντα αρνητικές, να κρίνω απαίσια τους άλλους και απαισιότερα τη μοίρα μου. Γι' αυτό προφυλάσσω και κυνηγώ τον νυχτερινό ύπνο μου όπως ένας πρωτόγονος των σπηλαίων το φαγητό του. Είναι το ουκ άνευ μου.

Τίποτα βέβαια δεν υφίσταται χωρίς εξαίρεση. Υπήρξαν άυπνες νύχτες με μίζερα πρωινά που με πείσμωναν. Επειδή ακριβώς τα φοβήθηκα με έκαναν να ψιλοδυναμώσω, να ορκιστώ πως εγώ τελικά θα ξεφύγω, θα βγω από το τέλμα του επερχόμενου μαύρου εικοσιτετραώρου. Με κούρδισαν να πιεστώ και να γίνω δυναμικότερη. Ένα τέτοιο πρωινό, σύρθηκα στο συμβολαιογραφείο που τότε κρατούσα κάπου στην Πλατεία Μαβίλη, έχοντας πια μετατεθεί από τη Ρόδο στην Αττική, και ξεκίνησα ένα βιβλίο μου με τίτλο *Η μοναξιά είναι από χώμα*. Θυμάμαι πως κάθισα κι έγραψα σε μια

κόλα χαρτί την πρώτη πρόταση που μου ήρθε ξεκάρφωτη λες στον νου, όπως συνήθως ξεκινώ να γράφω μια ιστορία που νομίζω ότι δε γνωρίζω, ότι δεν έχει ήδη εκκολαφθεί από καιρούς μέσα μου: *Υπήρξε κάποτε ένας άνθρωπος που στεκόταν στον καθρέφτη του και δεν έβλεπε το είδωλό του.* Ό,τι ακολούθησε, ακολούθησε περίπου αυτόματο, βιαστικό και επίμονο από μια πηγή που δε γνώριζα τη φλέβα και το νερό της, την κοίτη του και τη ροή του.

Και η μαμά μου συνήθιζε να λέει πως «Ένα ελάχιστο μπορεί να με κάνει να χαρώ, κι ένα ελάχιστο μπορεί να με ρίξει στα τάρταρα...» Ήταν κι εκείνη Ζυγός, ζώδιο του αέρα που όλο κλυδωνίζεται. Με την παραμικρή πνοή των πραγμάτων.

Όμως σήμερα...

Όμως σήμερα, παρά την επίμονη, κακιά ζέστη του Αυγούστου που μας έχει ρημάξει εδώ και μέρες, εγώ αισθάνομαι τέλεια. Από τον καυτό, υγρό, σημερινό Αύγουστο κρατώ το πορτοκαλένιο φως του ερχόμενου απογεύματος, την ήρεμη μισοάδεια Αθήνα, την επελαύνουσα πάμφωτη πανσέληνο, τις καμπάνες του Αγίου Ελευθερίου όταν αρχίζει στις επτά ακριβώς η Παράκληση προς την Θεοτόκο όσο πλησιάζει κι έρχεται ο Δεκαπενταύγουστος. Όλα τα καλά, τα ποιητικά, τα ωραία κρατώ και είμαι τρισευτυχισμένη.

Γιατί, το σπουδαιότερο, θα φύγω σε λίγο και θα πάω να δω τη μικρή Μάρω που σήμερα γίνεται δέκα ημερών! Δεν το πιστεύουμε πως έγινε κιόλας τόσο μεγάλη. Ήδη και πριν

φτάσω να την πάρω αγκαλιά, το αισθάνομαι το μικρό κεφαλάκι μέσα στη χούφτα μου, το μεταξένιο ποδαράκι στα χείλη μου. Ένα ένα λες και τα ψηλαφώ δέκα τέλειες μινιατούρες τα δαχτυλάκια. Το γλυκό της γόνατο. Τα ξαφνικά χαμόγελα που σκάει απροειδοποίητα, σαν πρώιμα ανυπόμονα μπουμπούκια.

Το μωρό είναι τόσο πολλή αίσθηση, τόσο συγκινητική, τρυφερότατη αίσθηση! Σε διδάσκει τις δυνατότητες της αφής σου, της όρασης, της όσφρησης, της ακοής σου. Σε διδάσκει πόσο μακριά μπορεί να φτάσει η τρυφερότητα, ακόμη και να εξοριστεί, τόσο μακριά προκειμένου να χαϊδέψει κάποιον. Με τρόπο έτσι λεπτό να αγγίξει, τόσο λεπτό και διεισδυτικό –θα ήταν από αιώνες ξεχασμένος αν δεν υπήρχαν τα μωράκια–, που σε σφάζει σε φετούλες φετούλες.

Το μωρό είναι έτσι όμορφο, έτσι συγκινητικό, έτσι αθώο, ανήμπορο και μαγνητικό, ώστε να τείνουν αυτόματα να το προστατέψουν οι μεγάλοι. Ακόμη και τα γατάκια, τα κουτάβια, τα κοτόπουλα, τα νεογέννητα γαϊδουράκια που τρέμουν στα λιγνά τους πόδια, και όλα τα ζώα τα τόσα δα. Σαν από ένστικτο, ή ίσως και γνήσιο ένστικτο αυτό καθαυτό, ορμάς να το σώσεις, να το παρηγορήσεις, να του δώσεις χαρές. Η σοφία του Θεού έπλασε τα μικρούλια της γης πεντάμορφα, τρυφερά, άδολα, ελκυστικά, τόσο μοναδικά που κάνουν λιώμα και τον πιο σκληρόκαρδο. Τα άφησε αβοήθητα, έτσι σπαραχτικά αβοήθητα κι αγνά που μας υπνωτίζουν να τα σηκώσουμε προστατευτικά στην αγκαλιά μας. Να τα λυτρώσουμε. Από τι; Από το ότι θα χαθούν αν δεν τα πάρουμε εμείς στην αγκαλιά μας. Έχουν, βλέπεις, και τα μωρά

τα όπλα τους, τα μεγάλα, τα τεράστια, ισχυρά τους όπλα. Σε στοχεύουν, σε σκλαβώνουν, και σε κάνουν μικρά μικρά κομμάτια και σκλάβο τους.

(Μου είναι αδύνατο να σβήσω απ' το λάπτοπ μου την ανυπόφορα τρυφερή, την ανυπόφορα επώδυνη φωτογραφία του μικρού Ιλάν όπως είναι πεσμένος και νεκρός στα νερά του Αιγαίου... Το αισθάνομαι προδοσία να τον σβήσω. Πώς να αγκαλιάσεις όμως μια φωτογραφία ψηφιακή; Πώς να σώσεις ένα μικρούλι πνιγμένο; Στην καλύτερη περίπτωση, λες το πήρε ο Θεός στον Ουρανό, κοντά του· στη χειρότερη, λες ξανά για τη ματαιότητα του άγριου βίου. Για την τραγωδία της υπαρξής. Πάντα, πάντα, μέχρι το τέλος σου, όσο κρατάει η ενσυνείδητη ζωή σου, θα καλείσαι να διαλέγεις τι γίνεται ανάμεσα στα δυο.)

Ύστερα όμως...

Ύστερα όμως, και κόντρα στη μελαγχολία του Δανού πρίγκιπα που μπαινοβγαίνει στη σκηνή με το κατάμαυρο κολάν, φτάνουν εκείνα τα μυστηριώδη χαμόγελα. Τα σύντομα, τα απεριγράπτα μελένια, τα αιφνίδια χαμόγελα του βρέφους σου και ψάχνεις: Γιατί; Σε ποιον; Πότε κι από ποιον πήρε μαθήματα ταχείας εκμαθήσεως στις σωστές αντιδράσεις; Τι αισθάνεται; Πού έμαθε την κίνηση του χαμόγελου στα χειλάκια, την κίνηση του χαμόγελου στα φρυδάκια τα σχεδόν ανύπαρκτα; Τι μηνήμες μπορεί να έχει αποθηκεύσει και τι μπορεί

να ονειρεύεται για να παίρνει τέτοια μορφή, τέτοια αγαλλίαση στο δέρμα, στις ακρούλες στο στόμα του; Τι μνήμες που ξεχωρίζουν το ευχάριστο, το ενοχλητικό; Είναι μονάχα ένστικτα; Πώς γίνεται; Να σου λέει με τον πειστικότερο τρόπο του: Ζήτω η ζωή, τι καλά, τι ωραία που ήρθα!

Τι ωραία η ζωή! Τι ωραία που ήρθα!

Υπάρχει για έναν φυσιολογικό γονιό μεγαλύτερη αποζημίωση από το να βλέπει να χαίρεται το παιδί του; Για μένα ποτέ και καμιά άλλη δεν είναι ως τώρα μεγαλύτερη. Ούτε ομορφιές, ούτε επιτυχίες, ούτε χρήματα, ούτε καλές σπουδές, ούτε, ούτε... Το πρόσωπο του παιδιού μου να δείχνει χαρά, για οτιδήποτε όμως χαρά, και όλα τα άλλα τα στέλνω στο πι και φι από εκεί όπου ήρθαν.

Γ' αυτό, και εκεί που λες, κοιτώντας το μωράκι μας, πόσο ταλαιπωρήθηκε στον πολύ δύσκολο, πολύωρο τοκετό μαζί με την Αλέσια και το ίδιο, που έκλαψε με πόνο ανεξήγητο και αχαρακτήριστο βγαίνοντας έξω στο φως, βλέπεις τώρα τούτη τη χαρούμενη μουρίτσα να στέλνει πρόωρα χαμόγελα χαράς, κεφιού σχεδόν, και πάει η καρδιά σου στη θέση της. Αξίζει!

Μακάρι να λέμε συχνά: αξίζει η ζωή!

Αξίζει η ζωή μου! να λέει.

Ποια μεγαλύτερη ευχή να της ευχηθώ;

Γιατί το έχουμε πολλές φορές πει, όσοι τουλάχιστον πιστεύουμε στην άλλη, τη μετά τον θάνατο συνέχεια: ο Παράδεισος, για να τον βρεις και να μπεις από την πύλη του μετά, πρέπει να αρχίζει για σένα από τώρα, από εδώ κάτω. Στα εδώ, στα γήινα.

Να τη λοιπόν τυλιγμένη με ένα άσπρο μπουρνούζι της κλινικής, τεράστιο μπουρνούζι, που θα χωρούσε να τυλιξει δυο τρία νεογέννητα ακόμη. Να τη με τα μαλλιά όρθια από το πρόσφατο λούσιμο και τις γροθίτσες μενεξεδιές από τον δικό της μόλις αγώνα, που χαμογελά. Λένε ότι είναι αντανακλαστικά τα γελάκια της· δεν το πιστεύω. Όχι, όχι, δεν το πιστεύω, το πρόσεξα! Είναι αληθινά, είναι φανερή η χαρά της. Μου το επιβεβαιώνει εξάλλου με τους μήνες όσο διαμορφώνεται ο πολύ χαρούμενος χαρακτήρας της. Ένας ευλογημένος χαρακτήρας που χαίρεται εύκολα, ενθουσιάζεται με το ελάχιστο, ναι, ήταν αληθινά τα νεογέννητα χαμόγελά της.

Δεν μπορεί, θα θυμάται τον παράδεισο. Το τυχερό αυτό πλασματάκι μπορεί ακόμη και θυμάται τον παράδεισό του, το δείχνει ο τρόπος που γλυκογελά και –αντανακλαστικά ή όχι– μας αποσβολώνει. Γιατί εμείς δεν μπορούμε να τον θυμηθούμε τον παράδεισο όπως ετούτη, η ελάχιστη επιβίτιδα, η μόλις αφιχθείσα από πάνω. Μας τσακίζει αυτή η ανημποριά μας να επιστρέφουμε, παράλληλα με την ανίκητη νοσταλγία. Νόστος και άλγος και τα δυο μάς παιδεύουν, μας εκπαιδεύουν, μας μαθαίνουν το *από πού* και το *προς τα πού* μας. Κάτι αόριστο που πότε πιστεύουμε, πότε όχι. Δεν είναι δυνατόν να πλησιάσουμε μόνοι μας. Κολλάμε στο χαμόγελο των μωρών. Και ελπίζουμε.

Δεν ξαναείδα τέτοιο χαμόγελο σε άνθρωπο ενήλικο ποτέ. Ίσως σε έναν μόνο. Κάποτε. Το κατανοώ τώρα όπως κοιτώ στα μαξιλάρια τη μικρένια, τη μικρούσκα, το μικράκι να γελά κατά τη μεριά του αγγέλου της. Τέτοιο χαμόγελο το

ερωτεύεσαι γιατί θυμίζει την καταγωγή μας, την ωραιότητα των αθών μας κήπων. Ό,τι χάσαμε, αλλά και τα έσχατα που μας αναμένουν όπως μας βεβαιώνει η πίστη μας: ενός παρελθόντος, ενός υποσυνειδήτου, ενός ασυνειδήτου που διασώζει ό,τι δεν πρέπει επ' ουδενί να ξεχαστεί. Αν ξεχαστεί αδειάζει η ύπαρξη, το σώμα γίνεται σακί χωρίς περιεχόμενο, θλίβεσαι και πλήττεις αβάσταχτα. Τι να την κάνεις την κάθε μέρα σου; Για τι να προσπαθήσεις; Η αίσθηση ματαιότητας είναι ανυπόφορη, και καλά κάνει. Είναι ανυπόφορη γιατί είναι εσφαλμένη.

Νομίζεις πως ξέχασες, αλλά δε συμβαίνει έτσι. Ξέχνα το ότι ξέχασες κάποια πράγματα... Καλώς ή κακώς εγκαταστάθηκαν μέσα σου μέχρι τον θάνατο και ακόμη πιο πέρα.

Η εγκυμοσύνη ήταν ιδανική, όλα επί εννέα μήνες κυλούσαν με τον καλύτερο φυσικό τρόπο. Τίποτα δεν άλλαξε από την καθημερινότητά της η Αλέσια, θα έλεγα μάλιστα πως έγινε πιο δραστήρια και ορεξάτη, περισσότερο κινητική, άξια και γεμάτη ιδέες. Ο τοκετός όμως κατέληξε από τη μέση του και μετά εξαιρετικά επώδυνος. Και δύσκολος, ίσως επικίνδυνος αν αντέχω να το αναλογιστώ. Κάτι με τον λώρο, τη θέση που άλλαξε το μωρό όπως αγωνιζόταν φλότιμα να κολυμπήσει και να βγει έξω, ο παυσίπονος ορός έπρεπε να διακοπεί για να προχωρήσουν τα βήματα με άλλο τρόπο, αβοήθητα, αρχέγονα, πρωτόγονα, προαιώνια βασανιστικά. Η Αλέσια αρνήθηκε να της κάνουν καισαρική τομή και με τη μοναδική καρτερία της ρωσικής ράτσας της

θέλησε με επιμονή να βγάλει από μέσα της την κόρη της φυσιολογικά. Διάβασε πως δεν κάνει καλό η καισαρική στον μακρύ θηλασμό που αποφάσισε για το παιδί της. Επέμενε να το παλέψει με κάθε τρόπο που αντέχει και δεν αντέχει ώστε να την αποδώσει στη ζωή φυσιολογικά.

Και φυσιολογικά, στους αιώνες των αιώνων, παρά τα επιστημονικά μέσα που καλπάζουν να εξελίσσονται για τη γέννα του ανθρώπου από γυναίκα, σημαίνει επώδυνα. Πολύ επώδυνα. Σημαίνει ωδίνες απεριγράπτες. Ωδίνες νομίζω πως είναι η φοβερή λέξη που αποκλειστικά στον τοκετό αναφέρεται.

Ο τοκετός κράτησε δώδεκα ώρες και οι ωδίνες κράτησαν έξι ώρες. Ο γιος μου, που όταν βλέπει ένεση στην τηλεόραση κλείνει τα μάτια του, δεν έλειψε λεπτό από κοντά. Τα έζησε όλα, με όλες τις λεπτομέρειες, προσπαθώντας να την ενθαρρύνει. Μου έλεγε αργότερα πως, από ένα σημείο και μετά, αποστασιοποιήθηκε συναισθηματικά, παράξενα, και μεταμορφώθηκε μονάχα σε εργαλείο βοήθειας. Η γυναικολόγος κάποια στιγμή βγήκε έξω στην αίθουσα αναμονής όπου αγωνιούσαμε, και μου είπε πως στο τέλος θα καθίσει σε μια καρέκλα, κατάκοπη όπως είναι από την προσπάθεια, και θα την ξεγεννήσει ο Γιώργης. Ήδη η ανατρεπτική, απίστευτη μεταμόρφωση που σου δωρίζει το παιδί σου, μεταμόρφωση στον πόνο, στη δύναμη, στην αντοχή, στην αυταπάρνηση, στην ευτυχία, γι' αυτό το ζευγαράκι που πάλευε μισή μέρα στην αίθουσα τοκετών είχε ξεκινήσει.

Δε θα περιγράψω τη δικιά μας αναμονή απ' έξω όσες, τόσες ώρες περιμέναμε, από τα χαράματα μέχρι αργά τη

νύχτα. Καταχαρούμενη και αισιόδοξη αναμονή τις πρώτες ώρες, όταν όλα εξελίσσονταν τέλεια, απλά, και εναγώνια όσο δυσκόλευαν ξαφνικά τα πράγματα.

Το μόνο που θέλω να θυμάμαι πια είναι το πεζοδρόμιο, ένα τσιμεντένιο διαδρομάκι έξω από την κλινική, σκεπασμένο από γιασεμιά που ξεπετάγονταν από έρημους κήπους. Κατακαλόκαιρο, ο κόσμος έλειπε από τα σπίτια του στις εξοχές και τα περισσότερα παράθυρα στις μονοκατοικίες του Ψυχικού ήταν σφραλισμένα. Έξω στον δρόμο περίπου καύσωνας. Φλεγόταν το σύμπαν, ξεραινόταν το δέρμα σου, κόνταινε η ανάσα, φράκαρε η σκέψη, ενώ μέσα στο μαιευτήριο ο κλιματισμός είχε κατακυλήσει σε πολιτικές θερμοκρασίες.

Περπατούσα πάνω κάτω, σαν μηχανή υπομονής, που δεν ήμουν, και ανεβοκατέβαινα το στενό διαδρομάκι που σχημάτιζε η ανηφοριά, οι πικροδάφνες απ' τη μια, τα γιασεμιά απ' την άλλη. Κρέμονταν απ' τα κάγκελα, κουρασμένα κι αυτά από τον καύσωνα, πιο μυρωδάτα όμως από τη φοβερή ζέστη που τα άχνιζε, και μου συμπαραστέκονταν σαν αποκαμωμένοι συγγενείς. Ακίνητα στην άπνοια αλλά έντονα μυροφόρα με παρακολουθούσαν. Και προσευχόμουν. Πάνω κάτω, ξανά και ξανά προσευχόμουν και διαπίστωνα –πρώτη μου φορά τόσο συνειδητά διαπίστωνα– πόσα επίπεδα σπαραγμού, πόσα άλματα προσέγγισης, πόσα στάδια επιμονής μπορεί να έχει προσευχή από προσευχή. Πόσο απόμακρος ή κολλημένος γίνεσαι με τις λέξεις της, πόσο όντως ελπίζεις σε ανταπόκριση ή συνεχίζεις τις ανθρώπινες, άπιστες αμφιβολίες. Ακόμη και όταν πιστεύω βαθιά στην κα-

λοσύνη και στο θαύμα του Θεού, πάλι τρομάζω μήπως η μυστήρια καλοσύνη Του, το απρόσιτο θέλημά Του επιθυμεί τώρα να περάσουμε μια δοκιμασία «για το καλό μας».

Όμως εγώ είμαι υπερβολικά λιγόψυχη. Του το εξηγώ του Θεού, γενικά Του τα λέω κάτι τέτοια, παραβλέπω πως είναι Παντογνώστης, πως όλα τα γνωρίζει από μόνος Του, με ξέρει δυστυχώς πολύ πιο πολύ από όσο ξέρω εγώ τον εαυτό μου, δεν Του κρύβομαι, και επιμένω να Του τα εξηγώ με το νι και με το σίγμα όσα έχω να Του εμπιστευτώ. Όσα τουλάχιστον θεωρώ για μένα· όσα δεν ξέρω, είπαμε, τα ξέρει Αυτός, γίνομαι από ένα σημείο και μετά κλαμένο ή θυμωμένο παιδί μαζί του. Ας μη με έπλαθε, ας μην ονομαζόταν Πατέρας μου, ας μη μου δίδασκε: Ζητάτε και θα σας δοθεί! Αυτή την ειλικρίνειά μου τουλάχιστον μου την αναγνωρίζω.

Δεν ξέρω τι λέει ο Ίδιος, πόσο είναι ασέβεια, πόσο αχαριστία και δυσπιστία στην αγάπη Του, ακόμη και στην ύπαρξή Του, όμως εκμεταλλεύομαι την άπειρη ευσπλαχνία Του, την προαιώνια επιείκειά Του, στο κάτω κάτω δεν καταφέρνω να λειτουργήσω αλλιώς.

Πάνω κάτω το τσιμεντένιο διαδρομάκι –δε μετρίεται η ώρα τέτοιες ώρες–, κόβοντας κάθε τόσο γιασεμιά, αφού το όμορφο και το άρωμα είναι παρηγοριά όταν υποφέρουμε. Μετά ανακάλυψα κι έκοβα κλαδιά από κάποια σκουρόχρωμα δέντρα, σαν χαμηλά έλατα, σαν παράξενα κυπαρίσσια, μικρά κλαδιά που μύριζαν έντονα κυπαρίσσι μαζί με λεμόνι· ένα άρωμα λεμονιού έντονο που πρώτη φορά το βρίσκω να συνδυάζεται με κυπαρίσσι, θυμίζει το λεμόνι που μυρίζουν τα αντικουνουπικά.

Προσευχόμεουν πεισματικά, αναγκαστικά, από ένστικτο επιβίωσης, έτσι όπως αρπάζονται από κάποια λιθάρια όσοι κατακυλούν σε γκρεμό. Στην Παναγία μας, στον Χριστό, σε όλους τους αγίους που έχω δέσει σχέση μαζί τους. Ποτέ μου δε γίνεται να μεταφέρω, να αναφέρω τις προσευχές της καρδιάς, είναι ό,τι προσωπικότατο έχουμε. Ηχούν αλλιώς άμα περιγράφεις τέτοια, ηχούν γελοία, μελό έως σαχλά. Καμία σχέση αυτό που συμβαίνει στη βαθιά ψυχή άμα ικετεύεις, και μάλιστα σε τέτοιες ακραίες περιστάσεις. Είναι καταστροφική κάποτε η εξωστρέφεια. Μόνο εσύ κι ο Θεός τα ξέρετε και τα μοιράζεστε αυτά. Ειδάλλως φτωχαίνουν και φτηναίνουν. Το ίδιο όπως τα ερωτικά λόγια που ανταλλάσσεις εν θερμώ και προσπαθείς μετά να τα δημοσιοποιήσεις. Ούτε γίνεται, ούτε επιτρέπεται! Τα απαγορεύει μια πνευματική αισθητική.

Ήταν τα πάντα αργόσυρτα, περίπου ακίνητα τα πάντα, προχωρημένο απόγευμα Τρίτης, μιας Αθήνας που σύμπασα σχεδόν απουσίαζε σε διακοπές ή έμενε κατακλεισμένη στα σπίτια με κλιματιστικό, προκειμένου να επιζήσει από τη ζέστη. Δεν είχε ακόμη νυχτώσει, ρόδιζε γενικά ο κόσμος, η πάχνη σκέπαζε κι έκρυβε με υγρές γάζες τον Υμηττό, ο θόλος και οι ορίζοντες έπαιρναν εκείνο το ξέχωρο ροζ που έκανε τους ρομαντικούς ποιητές του μεσοπολέμου να μιλούν για μενεξεδένια πολιτεία. Πάντοτε μπορεί να είναι μενεξεδένια η Αθήνα, κάποιες σπάνιες έστω βραδιές, κι ας κατάντησε χαώδης, κι ας ασχήμυνε· η δικιά της η ομορφιά δεν επηρεάζεται από τη δικιά της ασχήμια.

Ο ελάχιστος άνεμος έπεσε, η ζέστη με την πτώση κάθε

ριπής, κάθε πνοής χειροτέρευε, τα τσιμεντένια κτίρια αντανακλούσαν σαν θερμοσυσσωρευτές την τρομερή φλόγα της μέρας. Δύο Αυγούστου του 2016. Δύο Αυγούστου του 2016. Από τις θερμότερες της χρονιάς.

Αν κάποια στιγμή κάτι μικρό εμφανίζεται στην ακινησία και πνέει, θυμίζει πως Ο Θεός δεν είναι στην μπόρα και την καταιγίδα, δεν είναι στον σαματά του κατακλυσμού, αλλά στην αύρα. Το λέει νομίζω ο Προφήτης Ησαΐας, και συλλογίζομαι σε τι καυτή έρημο έζησε κι εκείνος ο άγιος για να φτάσει να το πει έτσι.

Συμπτωματικά, εντελώς συμπτωματικά, στο ίδιο μαιευτήριο είχα γεννήσει κι εγώ τον Γιώργη. Ανεβήκαμε από τη Ρόδο στους γονείς μου για τον τοκετό. Σ' ένα δωμάτιο, πάνω απ' το πεζοδρόμιο όπου τριγυρνώ και αγωνιώ για το δικό του παιδί τώρα, κάποτε τον γέννησα.

Πάνω κάτω στο ολάδειο στενό πεζοδρόμιο, με γιασεμιά στη χούφτα μου, με λεμονάτα κυπαρίσσια, τα ανάσαινα και τα μάραινα, έκοβα πάλι καινούργια. Πού και πού γύριζα πίσω κι έμπαινα στην ξεπαγιασμένη ισόγεια αίθουσα αναμονών και έδινα να τα μυρίσουν η Νατάσα, η συνεχώς δακρυσμένη Μαριλένα, ο Μιχάλης, που υπέφεραν κι αυτοί κι αγωνιούσαν με καρφωμένα τα μάτια στη γυάλινη πόρτα των ειδήσεων. Εδώ και ώρες δεν έβγαινε πια για μας κανείς. Νοσοκόμες την άνοιγαν, μαιευτήρες με σκουφάκι εμφανίζονταν, συγγενείς πετάγονταν και έτρεχαν κοντά, οι περισσότεροι, σχεδόν όλοι αγκαλιάζονταν ύστερα από όσα άκουγαν, έδιναν μεταξύ τους φιλιά και ευχές, έτρεχαν στο ασανσέρ να ανεβούν σε δωμάτιο κάπου πάνω, ένας νεαρός

πατέρας, συγκινημένος και αμήχανος, έψαχνε τι ακριβώς αισθάνεται.

Για εμάς πια κανείς...

Το αυγουστιάτικο μωρό μας στον αγώνα του. Ίσως τα πιο δύσκολα τα περνούσε εκείνο. Όχι, δεν κερδίζεται απλά και εύκολα η ζωή σου. Όσο κι αν παλέψουν για σένα η μαμά κι ο πατέρας σου, δε θα μπορέσουν να πάρουν πάνω τους το δικό σου μερίδιο στον αγώνα. Το εισιτήριο να έρθεις ανάμεσα μας είναι πάντα ακριβούτσικο. Το μαθαίνεις από την πρώτη σου αναπνοή, πολύ πριν από την πρώτη σου αναπνοή που παλεύεις τώρα να ανασάνεις. Δεν είναι τυχαίες αργότερα οι ακατανόητες και ξαφνικές μελαγχολίες του ανθρώπου. Γνωρίζει πολύ περισσότερα, βλέπει, από όσα γνωρίζει ότι γνωρίζει. Θυμάται πολλά που θεωρεί ότι ξέχασε η συνείδηση, που νομίζει πως δεν έγιναν.

Ούτε το φανταζόμουν, ούτε ήθελα ποτέ μου να γράψω ένα εντελώς αυτοβιογραφικό βιβλίο. Είναι όμως ψεύτης όποιος πει «ποτέ» ή «πάντα» για τον εαυτό του, το πλάσμα δηλαδή που γνωρίζει λιγότερο. Έρχονται μετά γεγονότα που σε μεταμορφώνουν.

Σ' εμένα ήρθε η εγγονή μου κι όσα πια την ακολούθησαν. Τον ίδιο μήνα που γεννήθηκε, έτσι όπως κυκλοφορούσα, κάπως σαν εκστατική, βρέθηκα στον υπολογιστή σπρωγμένη από τυφλή ανάγκη. Εξομολόγησης; Σημειώσεων να μην ξεχαστούν; Τραγουδιού που πιέζει να το πεις, αφού μέσα μας υπάρχουν μουσικές που αποφασίζουν αυτές για εμάς;

Υπήρχαν όμως και οι γονείς! Πιο σοβαροί, πιο προσεχτικοί, πιο υπεύθυνοι, πιο χαμηλότονοι από εμένα. Μια χαρούμενη στιγμή – η χαρά σε κάνει πιο γενναίο – τους το ξεφούρνισα. «Θα γράφεις και για μας;» ρώτησε ο γιος μου. «Είναι δυνατόν να σας αποφύγω;... Είστε ένα με την υπόθεση!» είπα μαζεμένη.

Δεν ενθουσιάστηκαν. Ορκίστηκα με πάθος να το δουν πριν το παραδώσω για έκδοση. Να αφαιρέσω ό,τι δε θέλουν να ειπωθεί· στην ανάγκη, να μην το εκδώσω καν...

Εκδόσεις ΨΥΧΟΓΙΟΣ

www.psychogios.gr

ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΙΗΣ: 20418

ΓΙΑ ΑΝΑΓΝΩΣΤΕΣ ΜΕ ΑΠΑΙΤΗΣΕΙΣ